

Emlékek a szegedi paprikáról

FEJEZET EGY ÉLETRAJZBÓL

Befejeztem elemi iskolai tanulmányaimat, és 12 évesen már munkába kellett állnom. Leggyorsabb megoldás a hozzánk közel lakó Deák Péter paprikakészítő volt, aki befogadott paprikahasítónak. Ez a legkegyetlenebb munkák közé tartozott. Mielőtt a paprika malomba került, igen sok műveletet és a munkások rika így megtisztított hüvelyét, a bőrt a fentebb már említett türe kellett húzni, majd egy kb. 2×1 méteres zsinigre felfűzve összekötni, és mintegy két méter magas és egy méter széles lécekből összetakolt keretre felaggatni, kb. 10 és megfelelő távolságra kellett kézzel ültetni, ami azt jelentette, hogy 2–3 szál palántácskát — melyet leginkább gyerekek — a megfelelő távolságra leraktak, azt az egész nap hajlongó asszonyok kézfűróval ültették el. Ezt követte a palántatövek locsolása. Ez már inkább férfimunka volt.

A szép sorokban nevelődő palántákat évente legalább kétszer meg kellett kapálni, mire őszre beérett a termés. A paprikaszedés nem egyszerű művelet volt, mert mindig csak az érett piros termést szedték le, míg a zöld hüvelyek pirosodásig a száron maradtak. Az ősszel leszedett paprikát kb. 2×1 vagy másfél méteres zsinórra fűzték fel, egy 15/20 cm-es hosszúságú tüvel, amit azután az ámbitus falára akasztva szikkasztottak az eladásig, illetve földolgozásig.

A paprikafüzérek adásvétele a paprikapiacon (ma Bartók Béla tér) történt. Itt találkozott a paprika-„kofa” és az eladó. A füzéres paprika árát befolyásolta a kalocsai piac is, mivel ott is folyt, ma is folyik termelés és kikészítés. Az viszont közismert szakmai körökben, hogy a Szeged környéki talaj sokkal jobban kedvez a paprikatermesztésnek, mivel a termés bőre húsosabb, mint a kalocsai paprikáé. Ezért az mindig valamivel olcsóbb is volt. A paprikakikészítők ezért gyakran rándultak át Kalocsára vásárolni és ezt keverték a szegedi paprikával.

A paprikahasítók bére füzérenkénti elszámolással történt, amiért a következő műveleteket kellett elvégezni: a csumájától megfosztott paprikahüvelyt egy bicskával fel kellett hasítani és ebből eltávolítani annak ereit, melyeken a magocskák ültek. A kihasítandó füzér egy nagy kosárban volt elhelyezve a hasító munkás előtt, amiről mindig csak egy részt húztak le egy kimustrált rostába, minek felső része le volt vágva. Ennek a rostának oldalába volt szúrva a már említett 15/20 cm-es tü, melyre az erétől és magjától megtisztított bőrt felfűzték. A munkásokat elől egy impregnált sátorlapból takolt kötényfele védte.

A magokat egy rostán keresztül kellett elválasztani a Capsz(a)icint tartalmazó erektől. E művelet után a munkásnők keze szinte lánghal égett, amire nem volt semmiféle „oltószer”. Kegyetlen művelet volt. A paprika érének csipős anyaga tartalmazta a C-vitamint.

A paprika így megtisztított hüvelyét, a bőrt a fentebb már említett türe kellett húzni, majd egy kb. 2×1 méteres zsinigre felfűzve összekötni, és mintegy két méter magas és egy méter széles lécekből összetakolt keretre felaggatni, kb. 10 cm távolságban felvert szögekre. Az állványon elrendezett bőr jó idő esetén napokig szikkadt a szabadban, hogy ne penészedjen meg. Ezután egy nagyméretű szárítókamrába került, melynek közepén hatalmas fahasákkal fűtött dobkályha ontotta a meleget. Nagyon vigyázni kellett a szárítással, hogy túl ne száradjon, mert akkor a fűszer keserű lett, de arra is figyelni kellett, hogy nedves se maradjon, mert akkor meg nem lehetett feldolgozni.

Mikor a bőr a szárítás után „malomra értett” lett, akkor egy erre megfelelő ládában — mely kb. egy méter magas és egy méter széles átmérőjű volt — kb. három cm-es átmérőjű karóra erősített fabunkóval addig kellett „zúzni”, míg a zsinégtől meg nem szabadult, illetve

amíg a malomnak megfelelő zúzalék nem lett. Mikor a malomban kész volt az őrlemény, azt még át kellett szitálni, ami leginkább a hasító munkások feladata volt.

A paprika magját erősségétől úgy szabadították meg, hogy arra alkalmas sűrűségű zsákokban hatalmas medencékben egy ideig áztatták, majd többször átmosták. Az így kimosott mag nagyméretű szitarácsokra került és a bőrral együtt száradt. A paprika erét is szárítva zsákokba tárolták, amíg felhasználásra nem került.

A fűszerpaprikának színét, ízét és olajtartalmát a capsz(a)icintől megszabadított és jól kimosott mag határozta meg. Ez a munka a malomban dőlt el. Keverése igen nagy szakértelmet igényelt a paprikamolnároktól, mindennek előtt a főmolnártól. Az így elkészült fűszerrel tudták a háziasszonyok az étel ízét és színét befolyásolni.

Ha csipősebb fűszerre volt szükség, akkor a paprika eréből annyit adagoltak az őrleményhez, amennyire szükség volt a csipősség eléréséhez. Még a paprika erét is főlhasználták, ebből készült az úgynevezett „merkantin” paprika.

Ez a kikészítési forma a higiéniát teljes mértékben nélkülözte. A világhírűvelet szerzett szegedi fűszer sok emberi szenvedésen és nyomorúságon keresztül jutott a vevőhöz, különösen amikor az ősszel leszedett paprikának kevés szikkadási időt hagytak, és már munkába kellett venni. Ez a nyálkás, félnedves paprika feidolgozás közben annyira beleivódott a kézbe, hogy nemcsak lángolt, hanem lobogott a kéz. Erre semmiféle ír nem volt, mert minél jobban ázott a hideg vízben, annál inkább beivódott a húsbá. Ezért addig kellett tűrni, míg magától meg nem szűnt, vagy ahogy akkor nevezték, el nem „gyalulta”.

Ha nyáron a paprikafüzér annyira száraz volt, hogy csörgött, a munkások megfelelő hozzáértéssel halomba rakva lelocsolták, amíg az a hatalmas ponyvával letakarva meg nem puhult annyira, hogy feldolgozható lett.

Szegeden ebben az időben több híres paprikakészítő „kofa” működött. Ezek között Abraham Szilvesztert vagy a Mirzsi családot említem meg, akiknek saját paprikamalomuk is volt a Cserepes-soron. Ilyen volt még Takó Andrásné és Deák Péter, de többen mások is. Volt olyan paprikakészítő, aki megkapta a nagyságos nevet is, mint Vér Jánosné — Julcsa néni —, mivel kereskedelemmel is foglalkozott leánya, illetve vejének a Schmith-féle paprikamalomban örölt termékével.

En és a hozzám hasonló nyomorultak — akik helyben laktunk — este legalább haza mehettünk, hogy hajnali 4–5 órakor újra munkába álljunk. Ezt ugyan nem a munkaadó követelte meg, hanem az, hogy a munkabért a füzérek lehasított számával fizették. Olyan, hogy ebédidő, még álmunkban sem létezett. Deák Péternél például néhány kivételtől eltekintve őszentiváni és dorozsmai lányok dolgoztak, akik csak szombaton este jártak haza, hogy hétfőn újra munkába álljanak. Elhelyezésük a következőképpen történt: a paprikahasító terem nagyméretű és igen magas volt. Ennek a belső felében egy létrával járható priccszet ácsoltak, melyen szalma volt elterítve. Ez volt egész héten a szállásuk. Semmiféle tisztálkodási lehetőség nem volt számukra. Ritkán főztek a nagy szárítódobon egy kis levesfélét, azonban többször hé-

jában főtt krumplit ettek egy kis szalonnaszírba mártogatva.

Egyszer megpróbáltam magam is velük együtt aludni, borzalmas volt. Télen a hasítóteremből nyíló szárító gőzös, kellemetlen levegőjű meleget, nyáron meg a beszorult hőséggel járó pokoli levegőtleniséget kellett elviselniük, csak a csodával volt határos, amit szervezetük kibírt. Ezek közül a munkatársak közül emlékezem szívesen őrizi a három őszentiváni Laczi lányt: Franciskát, Viktóriát és Rozikát. Utóbbi alig volt nálam idősebb. De szívesen gondolok vissza a két Hika lányra, Júliára és Cönikére (Erzsébet), akiknek bátyjuk, István a Peregi-féle malom híres molnára volt, és aki „főnökével” — Peregi névvel, ezzel a bekötött fejű parasztszasszonnyal — a Népszava előfizetői voltak. De nem tudom elfelejteni ennyi idő után sem azt a Dudás nevezetű fiatal dorozsmai lányt, aki a nyomorúság elől öngyilkosságba menekült.

A Szociáldemokrata Párt Nőszervezete 1937-ben tartott kongresszusán édesanyám a szegedi asszonyok, lányok képviselőjében a paprikahasítók rettenetes életéről beszélt. (Nómunkás, Népszava). Engem nagy szerencsére anyai nagybátyám, Horváth János — a Bartos Lipót Nyomda gépmestere — mekkített meg ebből a pokolból, amikor nyomdásztanonc lettem.

A főlsszabadulás után a kutatók megszabadították a paprikát capsz(a)icin tartalmától, és ezzel megszületett a higiéniásan előállítható, finom édes-nemes szegedi és kalocsai fűszer. Megszűnt az a hosszú procedura is, mely korábban a fűszer előállítását nehezítette.

Ma a leszedett paprikahüvelyeket megszabadítják csumájától, majd alapos öblítő mosás után szeletelik. Így kerül egy öt — egymás fölött elhelyezett — szalagrendszerű szárítógepes helyiségbe. A felső tárcsára terített szeletelt paprika a programozásnak megfelelően lecsúszik az alatta következő rácásra. Ez a művelet az utolsó, ötödik rácson fejeződik be. A művelet mindössze három órát vesz igénybe, ami alatt a paprika megszabadulva 80%-os víztartalmától, biztosítja azt a félkész terméket, melyből megszületik a híres édes-nemes szegedi csemegefűszer.

A paprika vetése ma sokkal egyszerűbben történik. Úgynevezett helyre vetéssel a mag egyenesen a földbe kerül, vetőgép segítségével. Vetésért március végétől április közepéig kell elvégezni. Ez a természetes forma ma leginkább a nagyüzemekre jellemző (80–85%). A területnek egy részét „közös háztáji” művelésben adják ki. A fennmaradó 10–15%-ot „magán háztájiban” termelik, látszólag régi módon, de már új módszerrel. Ugyanis a magot ma is ágyásokban előnevelik palántává, de már fólia alatt. A palánta kiültetése is 2–3 szálanként történik, de hatsoros ültetőgéppel. Ennél a termelési formánál a palántát május közepétől június közepéig kell kiültetni. Megmunkálása szintén kétszeri kapálást igényel, s ez igen befolyásolja a termés mennyiségét és minőségét. A termés eredményét befolyásolni lehet az öntözéssel is, mely további egy-két megmunkálást igényel. Ebben a termelési formában vannak még Szeged környéki területek, ahol a leszedett paprikát felfűzik, ami azután az eresztől felfüggesztve várja a vevőt.

LENGYEL MÁRIA

PETRI CSATHÓ FERENC

Hivatalos ügy

*A Hivatal semmi sem lepi meg.
Csak akkor jöttek érte apolók,
mikor kért egy kicsiny élelmiszersegélyt
a kamrában éhezõ egereknek.*

PANDUR LÁSZLÓ METSZETE

ÚJ MŰFAJ, ÚJ ÖTLET?

A minitextil: kiállítási művészet

A minitextil a hetvenes évek terméke; magyar művészek is bábáskodtak megszületésénél. Sőt, az ötlet itt született meg nálunk, már a hetvenes évek elején. Pontosabban itt is megszületett. Mert végül Angliában nyílt meg az első minitextil-kiállítás, több magyar résztvevővel. Az első hazai minitextil-bemutató pedig ezután egy évvel Szombathelyen volt 1975-ben. Ugyanitt a magyar textilművészeti biennálékkal együtt 1976-tól rendezik meg a nemzetközi miniatűrtextil biennálékat, idén éppen a hetediket, amelyre kilencszáz jelentkezőtől válogatták ki a legjobb háromszáz munkát.

De hát mi is a minitextil? Ötlet, miniatűrölt munka, kísérlet, tenyérnyi örökkévalóság? Művészet. Mérete meghatározott: 20×20×20 centi. Ami azt jelenti, hogy kiterjedése is lehet. Miközben viták tárgya volt a tértextil — majd később a csodálattal —, a minitextil esetében soha nem volt probléma a harmadik dimenzió meghódítása. Egyértelműen vált témája alapján apró textilszoborrá. Ilyen méretben ugyanis aligha lehet „leképezni” a valóságot egy az egyben. Az elvont dolgok ábrázolása pedig feltétlenül igényli a harmadik kiterjedést. Egy struktúra többet mond, térben ábrázolva, mint más technikával síkban megjelenítve. A textilnek önmagában is lényeges összetevője a struktúrassága, hiszen függőleges és vízszintes fonalak kereszteződésében jön létre maga a textil, a „szövet”. Az első idők minitextil készítőinek jelentős része éppen abból az eufórikus örömből indult ki, hogy most kipróbálhatja a technikát, az anyagot, a szövetszövetet. Sorban születtek a szövött apróságok mellett a hímzés, hurkolást, fonást felelevenítő módszerek. És egyre inkább tárgult az anyagok köre is. A drótkerítés vagy a papírszalveta paropóján a drót vagy a papír, hasonlósága folytán a fa, a kő is szerepel olykor textilként. A szó szoros értelmében szerepel, mert textilszeretpelt tölt be. A kavics a gombolyagot helyettesíti esetleg, a sodrony a kötőfonalat.

Mindez persze csak technika és anyag. Eszközök a gondolat kifejezésére. Az anyag megmunkálása alkalmat ad a színes kifejezésre is: némelyik miniatűr goblet a zárdai művek aprólékosságával készült, beleértve a naivságot is. Sok ötlet rejlik a varrodobozban: szinte szobrocskává emelt varrodobozok, gombok, cérnák képviselik a művészek intim világát — mint amikor a festő

a műtermét ábrázolja. És a gombos-tűk! Összeragasztva, beszurva, megfestve, kicsoda strukturálódási lehetőséget rejtenek! Oszloprennd és fémgombok feje — miniatűrben — ébreszt rá az emberi arányok viszonylagosságára. A merített papírral ismét egy építőanyag került a művész kezébe. Formázható, színezheto, hajlékony, lágy, nem textilidegen. Lehet rá írni, lehet varrni, beszöni felvetőfonalak közé. Ugyanígy a már nyomott papírt, levelet, újságcsíket, könyvszöveget is. Mindez persze csak szemezgetés a témák között. Az ötletek felsorolhatatlanul sokfélék, beleértve az ironikus, humoros megfogalmazásokat. A magyarak közül például Hübner Aranka jeleskedett effélékkel. Az *Értékálló pénz* című minitextilje egy selyemből szőtt ötszázforintos volt; 1980-ban szerepelt a kiállításon, nem kevés jóstehetségről téve tanúbizonyságot. (A megszöves ugyanis valóban értéknövelő tényező.)

Sok „talált tárgy” is helyet talált a minibemutatón; igaz, mindig is hatott az uralkodó képzőművészeti irányzat, ha volt ilyen. A ma irányzata, az új érzékenység különben is igényli a miniatűrtextil; a sokféle „magánmitológia” valóságos kis ol-tárait készítették már el, egyéni kifejezőeszközökkel, privát istenségekkel. A miniatűrtextil ez idő tájt főképpen kiállítási művészet. S mint ilyen, leginkább együtt hatásos, minél nagyobb merítéssel; térben és időben minél több művész mutatkozik be, annál világosabb és érdekesebb képet kapunk a különbözőségekről — és a hasonlóságokról. Amíg a képzőművészetben általában, s a textilművészetben különösen az egyéni kiállítások adnak jobb fogódzót egy művész fejlődéséről, gondolkodásmódjáról, addig a minitextil e szakma teljességéről, a textil határaitól és lehetőségeiről tudósít.

A miniatűrtextil a technikában: követelmény. A művészetben: következmény, ami a technikával, a kísérletezéssel és az ötletgazdasággal is összefügg.

Az idén két helyen is lesz nagyszabású minitextil-bemutató: Szombathelyen június 24-től augusztus 28-ig a 7. Nemzetközi Miniatűrtextil Biennálé, a Szombathelyi Képtárban 236 művész háromszáz apró alkotása látható, a Múcsarnokban pedig az *Eleven textil* című kiállításon július 29-től az előző hat minibiennálé anyagából válogatás.

TORDAY ALÍZ